

DOI 10.18372/2786-823.1.19308

УДК 378.147:81'271.2:159.942.2

Пищик Олена Василівна

кандидат педагогічних наук, доцентка,
кафедра педагогіки і методики викладання історії та суспільних дисциплін,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна
pishik_elena@outlook.com

КУЛЬТУРА МОВИ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

***Анотація.** У статті досліджено значення культури мови як складової комунікативної компетентності майбутніх педагогів. Підкреслено важливість розвитку таких аспектів, як граматична правильність, мовний етикет, лексичне багатство, емоційний інтелект, адаптивність та креативність мовлення. Зокрема, розглянуто сучасні виклики, включаючи кризові умови, такі як війна, які впливають на комунікативну діяльність викладачів і вимагають нових підходів до підготовки педагогів. Запропоновано адаптивні стратегії та методи розвитку комунікативних навичок, що включають інтерактивні тренінги, рольові ігри, техніки емоційного інтелекту та використання цифрових платформ. Інтеграція цих підходів у освітні програми підготовки педагогів сприятиме підвищенню якості освіти та готовності викладачів ефективно реагувати на виклики сучасності.*

***Ключові слова:** культура мови, комунікативна компетентність, майбутні педагоги, емоційний інтелект, адаптивність.*

***Annotation.** The article explores the significance of language culture as a component of the communicative competence of future teachers. It emphasizes the importance of developing aspects such as grammatical accuracy, language etiquette, lexical richness, emotional intelligence, adaptability, and creativity in speech. The study addresses modern challenges, including crisis conditions such as war, which*

impact the communicative activities of educators and require new approaches to teacher training. Adaptive strategies and methods for developing communicative skills are proposed, including interactive training, role-playing games, emotional intelligence techniques, and the use of digital platforms. Integrating these approaches into teacher education programs will enhance the quality of education and prepare educators to effectively respond to contemporary challenges.

Key words: *language culture, communicative competence, future teachers, emotional intelligence, adaptability.*

Вступ. У сучасних умовах розвитку освітнього процесу велика увага приділяється підготовці майбутніх педагогів, здатних ефективно взаємодіяти із здобувачами освіти, колегами та батьками. Однією з ключових складових професійної компетентності викладача є комунікативна компетентність, яка визначає рівень мовних знань, умінь і навичок, а також здатність до ефективної міжособистісної комунікації. Особливе значення серед аспектів цієї компетентності має культура мови, що є фундаментом для успішної професійної діяльності.

Культура мови охоплює не лише граматичну правильність мовлення, а й уміння доречно використовувати мовні засоби відповідно до ситуації, розвивати мовну особистість, збагачувати словниковий запас і формувати навички етикетної комунікації. Такі характеристики дозволяють майбутнім педагогам не тільки якісно викладати навчальний матеріал, але й встановлювати ефективні комунікативні взаємини, сприяючи створенню комфортного освітнього середовища.

Актуальність дослідження культури мови як складової комунікативної компетентності обумовлена необхідністю модернізації освітньої системи та впровадження інноваційних методів навчання, орієнтованих на розвиток мовної культури серед майбутніх педагогів. Розвиток цифрових технологій, інтеграція соціальних мереж у освітній процес, а також зміни у соціокультурному середовищі вимагають від педагогів високого рівня адаптивності та емоційного інтелекту, що залежить від сформованості культури мови.

Метою статті є дослідження значення культури мови як складової комунікативної компетентності майбутніх педагогів та розробка рекомендацій для вдосконалення мовної культури через інтеграцію сучасних методів навчання і розвитку комунікативних навичок.

Виклад основного матеріалу. Культура мови є одним із ключових елементів професійної підготовки майбутніх педагогів, оскільки вона визначає якість і ефективність їхньої професійної комунікації. Дослідження підтверджують, що успішна комунікативна діяльність педагогів базується не лише на грамотному використанні мовних засобів, але й на здатності адаптуватися до різноманітних комунікативних ситуацій.

Згідно з висновками О. Ільєнко, Т. Михайлової та Л. Шумейко, важливим аспектом формування мовної культури є адаптація мовної особистості до умов інтерактивної мережевої комунікації. Особливістю сучасного мовлення є його лаконічність і стилістична насиченість, що вимагає від мовця володіння спеціальними кодами для ефективного спілкування у цифровому середовищі. Крім того, автори акцентують на важливості інформаційної компетентності, яка дозволяє застосовувати універсальні та національно-специфічні мовні коди для досягнення комунікативних цілей [4].

Для кращого розуміння значення *культури мови* варто зазначити, що вона визначається як сукупність мовних знань, умінь, навичок і здібностей, які забезпечують дотримання норм літературної мови, творче використання мовних засобів і адаптацію до різних комунікативних ситуацій [3].

Окремо слід відзначити *комунікативну компетентність*, яка включає здатність мовної особистості ефективно використовувати універсальні, національно-специфічні, культурно-специфічні та індивідуальні мовні коди. Вона є необхідною для досягнення комунікативних цілей у спілкуванні, зокрема в умовах інтерактивного середовища. Комунікативна компетентність передбачає вміння адаптувати мовлення до специфіки цифрових комунікацій, зберігаючи при цьому стилістичну яскравість і точність [4].

Цей підхід створює основу для поєднання культури мови та комунікативної компетентності в цілісну систему професійної підготовки

педагогів, що є передумовою розвитку комунікативної культури як важливого чинника їхньої професійної ефективності.

У контексті *формування комунікативної культури* особливої уваги заслуговують дослідження О. Пищик, яка акцентує на ролі емоційного інтелекту, активного слухання та адаптивності педагогів до сучасних викликів. Це особливо актуально в умовах, коли педагогам необхідно швидко пристосовуватися до нових форм навчання та реагувати на соціальні зміни, спричинені дистанційною освітою та іншими факторами [5]. Розвиток цих навичок сприяє ефективній професійній діяльності майбутніх педагогів, підкреслюючи необхідність вдосконалення культури мови як невід'ємної частини їхньої комунікативної компетентності.

Отже, розвиток комунікативної компетентності педагогів передбачає вдосконалення культури мови як її ключової складової. Вона включає кілька важливих *компонентів*, кожен із яких відіграє ключову роль у формуванні ефективних комунікативних навичок у майбутніх педагогів (табл. 1).

Таблиця 1

**Компоненти культури мови як складової
комунікативної компетентності майбутніх педагогів**

Компонент культури мови	Опис
Граматична правильність	Знання правил орфографії, пунктуації, синтаксису для забезпечення зрозумілості та чіткості мовлення.
Мовний етикет	Вміння підбирати відповідні мовні засоби залежно від ситуації спілкування, дотримання культурних та соціальних норм.
Лексичне багатство	Широкий словниковий запас для точного та ефективного спілкування, уникнення одноманітності у викладанні.
Емоційний інтелект	Здатність розуміти й керувати емоціями, емпатія до інших, що допомагає ефективно реагувати на потреби здобувачів освіти.
Адаптивність мовлення	Вміння змінювати стиль, темп і тон залежно від рівня підготовки та потреб аудиторії.
Креативність та гнучкість	Здатність знаходити нестандартні підходи, використовувати різноманітні стилі та формати для зацікавлення здобувачів освіти.

Отже, всі ці аспекти (табл.1) створюють основу для формування комплексної комунікативної компетентності, яка забезпечує ефективність взаємодії педагогів з усіма учасниками освітнього процесу. Однак сучасні освітні реалії, зокрема швидкі зміни та широке впровадження дистанційного

навчання, вимагають від педагогів не лише ґрунтовних теоретичних знань, але й практичних навичок адаптації. У цьому контексті розвиток культури мови залишається стратегічно важливим для успішної професійної діяльності педагогів.

З аналізу праць Л. Байдюк [1], М. Буйняк та С. Михальської [2], О. Пищик [5; 6] і Н. Руденко [7] випливає, що *ефективна комунікативна культура педагогів* є багатогранною. Вона включає різні аспекти: від вміння адаптувати стиль спілкування до конкретної аудиторії до здатності створювати комфортну атмосферу, що стимулює мовленнєву активність здобувачів освіти. Особливої уваги заслуговують розвиток емоційного інтелекту, адаптивності мовлення та лексичного багатства, які неодноразово підкреслюються як ключові чинники успішного педагогічного спілкування.

Таким чином, ці компоненти слід інтегрувати у програми підготовки майбутніх педагогів, забезпечуючи їхню професійну компетентність в умовах сучасних викликів та змін у системі освіти. Студіювання наукової літератури дозволило виділити кілька ефективних підходів до розвитку культури мови у процесі підготовки педагогів:

- Використання інтерактивних технологій та тренінгів, що сприяють розвитку навичок активного слухання, креативного мовлення та адаптивності [1; 7].

- Інтеграція соціальних мереж та цифрових інструментів для розвитку сучасних комунікаційних навичок, що дозволяє навчати студентів ефективного використання мови у різних контекстах [6].

- Впровадження методів емоційної грамотності, які допомагають майбутнім педагогам краще розуміти своїх здобувачів освіти та будувати з ними позитивні взаємини [5].

Отже, культура мови є важливою складовою комунікативної компетентності, яка формує основу для професійної успішності педагогів. Розвиток цих компонентів сприяє не лише ефективному викладанню, але й побудові здорових соціальних взаємин у педагогічному середовищі, що є необхідною умовою для якісної освіти та ефективного освітнього процесу.

Сучасні кризові ситуації, такі як війна, ставлять перед освітньою системою значні виклики, які впливають на комунікативну культуру майбутніх педагогів та вимагають від них адаптації. Викладачам доводиться не лише підтримувати емоційну стабільність, але й адаптувати стиль спілкування до нових умов, зокрема дистанційного або змішаного навчання. У таких обставинах критично важливим стає вміння зберігати ефективну комунікацію, що потребує розвитку культури мови та емоційного інтелекту.

Зважаючи на це, доцільно розглянути, як саме кризові умови впливають на культуру мови майбутніх педагогів і що потрібно враховувати для подолання цих труднощів. Основними викликами стають питання збереження емоційної стабільності та адаптації до нових форматів навчання (рис. 1).

Рис. 1. Виклики, що впливають на культуру мови педагогів в умовах кризи

Отже, рис. 1 демонструє, що під час кризових ситуацій, педагоги стикаються з підвищеним рівнем стресу та тривожності, що негативно впливає на якість комунікації. Водночас зростає потреба швидко адаптуватися до нових форматів навчання. Це вимагає не лише технічної підготовки, але й уміння змінювати підхід до викладання, використовуючи цифрові платформи та сучасні інструменти. Здатність викладачів ефективно реагувати на ці виклики є критичною для підтримки високого рівня комунікативної культури та стабільності освітнього процесу.

Щоб досягти такої ефективності в будь-яких умовах, важливо запроваджувати практичні стратегії, які допоможуть педагогам адаптуватися до нових викликів і зберігати свою професійність. Ось основні підходи, які можуть сприяти розвитку стресостійкості, емоційного інтелекту та адаптивності майбутніх педагогів:

1. Опанування технік самоконтролю та управління емоціями для збереження комунікативної ефективності.

2. Використання інтерактивних методів, адаптація матеріалу та креативні рішення для швидкої реакції на зміни у форматах навчання та потребах учнів.

3. Надання моральної підтримки, організація бесід для зниження тривожності та створення безпечного середовища для освіти.

4. Готовність викладачів використовувати сучасні цифрові інструменти для забезпечення безперебійного освітнього процесу навіть у складних умовах.

Зазначені стратегії допоможуть педагогам не лише адаптуватися до змін, але й підтримувати високий рівень комунікативної культури. Навички адаптації, емоційного інтелекту та впевненого використання цифрових технологій є ключовими для збереження ефективної комунікації та підтримки учнів. Інтеграція цих аспектів у програми підготовки педагогів підвищить їхню готовність до сучасних викликів. Особливо важливо запроваджувати адаптивні стратегії, які сприятимуть розвитку комунікативної компетентності викладачів, забезпечуючи стабільність і ефективність їхньої діяльності навіть під час криз. Це має стати невід'ємною частиною підготовки майбутніх викладачів, аби вони могли ефективно взаємодіяти з учнями та колегами, підтримуючи емоційну стійкість і впевненість.

Для досягнення високого рівня комунікативної компетентності необхідно впроваджувати спеціалізовані освітні заходи, орієнтовані на розвиток ключових складових культури мови. Нижче наведено рекомендації, які допоможуть інтегрувати ефективні підходи у підготовку педагогів, підвищуючи їхню професійну компетентність:

1. Інтерактивні тренінги з акцентом на активне слухання та розвиток емоційного інтелекту.

2. Використання рольових ігор та симуляційних вправ для покращення адаптивності мовлення.

3. Заняття з розвитку креативного мовлення та нестандартних підходів до викладання.

4. Організація тренінгів для підвищення лексичного багатства та мовної грамотності (курси з практичної риторики, публічного мовлення та орфоепії).

5. Психологічні тренінги, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту та управління стресом.

6. Використання цифрових інструментів та платформ для дистанційного навчання для забезпечення безперервності освітнього процесу.

Інтеграція зазначених підходів сприятиме підготовці адаптивних, креативних та ефективних педагогів, здатних працювати в будь-яких умовах, забезпечуючи високий рівень комунікації та якість навчання.

Висновки. Культура мови є ключовою складовою комунікативної компетентності майбутніх педагогів, що визначає їхню професійну ефективність. Вона включає граматичну правильність, мовний етикет, лексичне багатство, емоційний інтелект, адаптивність мовлення та креативність. Ці компоненти забезпечують якісну взаємодію з учнями та створення комфортного освітнього середовища. Сучасні виклики, зокрема кризові ситуації, такі як війна, вимагають нових підходів до спілкування, включаючи розвиток емоційної стійкості, адаптивності та цифрової грамотності. Інтеграція цих підходів у програми підготовки педагогів сприятиме підвищенню якості освіти та підготовці фахівців, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики.

Список використаних джерел

1. Байдюк Л. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи в сучасних умовах. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. № 2 (26). С. 59 - 69. [https://doi.org/10.31499/2307-4914.2\(26\).2022.267621](https://doi.org/10.31499/2307-4914.2(26).2022.267621). URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/267621> (дата звернення: 16.10.2024).

2. Буйняк М., Михальська С. Культура спілкування як складова професійної компетентності майбутніх корекційних педагогів. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. № 12 (3), С. 7 - 13. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i3-001>. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/328> (дата звернення: 16.10.2024).

3. Гридчук О. Є. Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (42). Issue: 87. С. 24 - 27. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Language-Personality-as-an-Object-of-Study-in-Modern-Linguistic-Didactics-Hrydzhuk-O..pdf> (дата звернення: 16.10.2024).

4. Ільєнко О. Л., Михайлова Т. В., Шумейко Л. В. Аспекти вивчення мовної особистості в умовах мережевої комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 21. Т. 1. С. 163 - 167. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.30>. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/21/part_1/30.pdf (дата звернення: 16.10.2024).

5. Пищик О. Розвиток комунікативної культури вчителя в умовах воєнного стану: виклики та можливості. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 4 (41). С. 21–38. <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2023.42>. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/1052> (дата звернення: 16.10.2024).

6. Пищик О. В. Роль соціальних мереж у трансформації сучасної освітньої парадигми. *Імідж сучасного педагога*. 2024. № 2 (215). С. 45 - 50. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2\(215\)-45-50](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-2(215)-45-50). URL: <https://isp.pano.pl.ua/article/view/299977/296021> (дата звернення: 16.10.2024).

7. Руденко Н. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх вчителів-логопедів. *Психологія: реальність і перспективи*. 2024. № 22. С. 94–100. https://doi.org/10.35619/prap_rv.v1i22.377. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/377 (дата звернення: 16.10.2024).